

Մ Ե Ղ Ո Ի

8^{րդ}
ՏԱՐԻ
Թ 238

Հ Ե Ն Դ Ի Ս
Շ Ա Բ Ա Թ Ա Կ Ա Ն

16
ԱՊՐԵԼ
1864

Ինչ որ լրագրոյս խմբագրութեան եւ տնօրէնութեան կը վերաբերի՝ պէտք է ուղղել առ ԴՈՐԵԱԿԱԼ ԼՐԱԴՐՈՅՍ Ա. ՀԱՅԿՈՒՆԻ:

Օրագիրս ամեն շաբաթ ՇԱԲԱԹ օրերը կը հրատարակվի:

Գին տարեկան 120 ղուռուշ տրամ: — Վեցամսեայ 70: — Եռամսեայ 40: Մէկ թիւը 4 ղուռուշ: — Դուրս դրկըված Օրագրոց համբու ծախքը տունողին վրայ է: — Ծանուցման տողը 1 ղուռուշ:

ԲԱԺԱՆՈՐԴՈՒԹԻՒՆԻ ԿԸՆԴՈՒՆՎԻՆ

4. Պօլիս. Օրագրոյս գրասենեակը, Մեծ-Նոր խանի վերի դուռ, թիւ 2: — Զմիւռնիա. Պ. Ա. Ս. Խօսանանի վաճառատունը: — Տրապիզոն. Պ. Խաչատուր Ելմասեանի՝ գրասենեակը: — Թեքիքտաղ. Հայրենասիրաց Ընկերութիւն: — Նիկովիդիա. Պ. Հաճի Յակոբ Նազարեան:

Ա Ձ Դ

Մեր ընթերցողաց ներողա-
միտութիւնը խնդրելով՝ անց-
եալ շաբթուան ելնելիք թեր-
թերնիս ուրիշ անգամ յաւել-
ուածով հատուցանելու խօսք
կուտանք:

Կ Լ Ե Ր Ա Ն Ո Յ

(Տես քիւ. 256)

Եթէ՝ մեր այս յօդուածին մէջ հակառակինք
Արտնական Ժողովին առաջադրութեան, եթէ
հակառակինք ազգային Արշու-թեան կամաց,
եթէ՝ հակառակինք ամբողջ ազգին բաղձանաց՝
թող ոչ ոք մեղադրէ մեզ, ոչ ոք դանդատի մե-
նէ, թող գանդաւախ անկէ որ մարդուս խորհե-
լու և իր խորհուրդն ընկերին յայտնելու կարօ-
ղութիւնը տուաւ. թող մեղադրեն և նզովեն
զանի որ կարծեաց ազատութիւնը քարոզեց
մարդկութեան և այս յաւիտենական վարդապե-
տութիւնը ընդունելի ըրաւ:

Առանց ակնածութեան առանց ո՛ր և է նը-

կատման և առանց սպասելու, որ Ազգն ամբողջ
մեր կարծիքին հետեւելով մեր ֆրաստկար տե-
սած ու դատածը ինքն ալ նոյնպէս գտնէ այս օրէն
և մերժէ իրեն եղած առաջարկութիւնը, մենք
պիտի գրենք ինչ որ ֆրաստկար է, կործանիչ է
ասպագային մէջ ազգին համար. աղբը եթէ ըզ-
գաց գոնի՝ և համոզվեցաւ՝ թող ինքրդինքը ապա-
գայ վտանգէն ազատէ. եթէ չը համոզվեցաւ՝
ցաւը մեր սիրտը, արիւնն իր գլուխը. այն ատեն
մեր դրածը միայն սա արդիւնքը պիտի ունենայ
որ դալքը սերունդը պիտի խնայող զինքը թշուա-
ռացնող առարկային ինչ ըլլալը և պիտի գիտ-
նայ թէ անցեալ սերունդին մէջ իր թշուառու-
թեանը դուշակ մը գտնուվել է, որուն ձայնը
գոթադաբար անխելի եղած է:

Գիտենք նաեւ թէ մեր գրելիքները քննա-
դատողներ պիտի ըլլան և Ազգային վարչութեան
որոշումը իրաւացի և կարեւոր պիտի գտնեն,
մեր ցուցնելիք մէկ ֆրաստին դէմ հաղարու մէկ
օգուտներ դատած պիտի կարծեն ինքզինքնին. ա-
սոնց մէկուն ալ ըսելիք մը չ'ունինք մենք. ա-
սոնցմէ որը որ և է նկատումով, որը կարճատե-
տութեամբ, որն ալ միշտ խնդրոյ մը խորը թա-
վանձելու անկարող և միշտ անոր բարի կողմը տես-
նող ըլլալով՝ մեր դուշակութիւնները սնտոի եր-
կիւղներ և անհիմն կարծիքներ պիտի համարին
և համբաւեն: Ասոնց բարբառնալու և անխելք
ու անխորհուրդ վճիռներուն դէմ երկար կեանք
կը մաղթենք մենք անոնց, որպէս զի եթէ ազ-
գը իրենց ցուցած առաւելութեանց խաբկելով
ընդունի իրենց քարոզած դրութիւնը՝ աչովն

տեսնեն ապագայ չարիքը և տանջովին ապագայ սերունդին հետ՝ եթէ սէր ունին ազգին վրայ և կը ցանկան անոր յառաջդիմութեան այն շաւղին մէջ ուր կը յառաջդիմէ միշտ մարդկութեան անշղթայ ոտքերը :

Այսչափ մը իբր յառաջաբան մեր գրողները լինելուն կը դնենք և կ'անցնինք մեր բուն գրողները :

Արդի Արօնական ժողովը, որ Հայաստանեայց եկեղեցու բարեկարգութեան կարի նախանձախնդիր և ազգին բարօրութեան ցանկացող կը ցուցնէ ինքզինքը, տեսնելով ապագային եկեղեցականաց տգիտութիւնը, անբարոյական վարքը, ժողովուրդին առջև խայտառակվելուն անհոգութիւնը, Հայաստանեայց եկեղեցուն անշքանալուն և ամայանալուն վրայ ունեցած անազայութիւնը, ժողովուրդին մէջ իրենց երեսէն ծագած ցաւալի խռովութիւնները, ժողովուրդը նոյն իսկ կրօնաբար հովուելու անկարողութիւնը, ժողովուրդին յառաջդիմութեանը օգնելու զանցառութիւնը, աւելցնենք նաև քիչ մ'ալ իրենց հաճոյանալու համար, ժողովուրդին դէպ 'ի անկրօնութիւն սանձարձակ դիմումը, ցաւեցաւ սիրտը և ուզեց այս չարեաց առաջքն առնել :

Իհն անցած օր տեղ մը խաղաղութիւն հաստատելու համար ուրիշ տեղ խռովութիւն սերմանող վարդապետը զրկեց. տեղի մը առաջնորդութեան համար հաղար ու մէկ ամբաստանութիւններով իր վիճակէն կանչված վարդապետ մը ընտրելի ցոյց տուաւ. ասոնք ամենը՝ արժանաւոր մնացած չըլլալը յայտնելու համար. ամեն օր ամեն կողմէն առաջնորդներու, վարդապետներու, քահանաներու ծուլութեան, անհոգութեան անբարոյականութեան մասին գանգատներ կը լսէ :

Այս չարեաց վախճան տալու միջոցը մտածեց Արօնական ժողովը. փափաքեցաւ որ ազգին մէջ ուսումնական, բարեկիրթ, ազգասէր, քաղաքագէտ և անձնուէր եկեղեցականներ հասնին. ուրիշ ազգաց վրայ դարձուց իր աչքը և անոնցմէ մէկ քանիին կղերք քան զ՛ ուսաւորչական եկեղեցականները աւելի ուսումնական դրտաւ, աւելի քաղաքագէտ կամ լաւ ևս խորամանկ գտաւ, անոր շողջօրթ կեդճաւորութիւնը բարեկրթութիւն կարծեց. անոր անձնատիրութիւնը և կարգասիրութիւնը ազգաօրի-

րութիւն կարծեց. անոր իր մեծին ունեցած երկիւղալից և վառ հնազանդութիւնը անձնուէրութիւն կարծեց և հաւանելով անոր՝ փնտռեց թէ ինչ միջոցով այն մէկ քանի ազգաց կղերք այս կրթութիւնն առած է :

Այնքապէս գտաւ թէ կղերք զատ վարժարանի մը մէջ մասնաւոր և ժողովուրդին ընդունածէն տարբեր կրթութիւն մը կառնէ. իմացաւ թէ այն ազգերը կղերանոցներ ունին եւ մէկը այն դպրոցին մէջ կրթութիւն առնելու է որ եկեղեցական ըլլայ կամ աւելի ճիշտ խօսելով այն դպրոցը կեցողները միայն կրնան եկեղեցական ըլլալ :

Արօնական ժողովը ասի տեսաւ, հաւանցաւ և անմիջապէս որոշեց Հայ ազգին մէջ ալ կղերանոց հաստատել :

ԱԶԳԱՅԻՆ ԿՐԾՆԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԻՆ

ԱՌԱՋԱՐԿՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Գերապատիւ Հարք :

Արդէն յայտնի է Ձեր՝ Համադումար ժողով մը Ազգային կղերական վարժարանի մը հաստատութեանը մասին տուած որոշումնիդ :

Այնպէս յայտնի է ատանի որոշման մը մասին եղած քանի մը հրապարակական դիտողութիւններ :

Ձգելով թէ մեր ազգին կղերք զատ դաստիարակվելու է կամ ո'չ, այս սկզբունքը մեր ազգին կը պատշաճի կամ ո'չ, երկու դիտողութիւն ալ իբրև ազգային անհատ խոնարհաբար նուաստ ուզեցի ընել :

Ա. Եթէ այդ վարժարանին աշակերտքը կղերպիտի ըլլան և անունը կղերական է, ըսել կ'ըլլայ որ աշակերտք առնելով օրերնէն ուխտեալ պիտի համարվին. ուրեմն պէտք է 30 տարւոյ հասակէն վեր ըլլան, որ ազգային եկեղեցական սրբազան սկզբունք մը չեղծանի, զի կարծեմ մեր Ս. Եկեղեցին Հռոմէական եկեղեցւոյ պէս անչափահասից ուխտել տալու սկզբունքը չունի. իսկ եթէ այդ վարժարանին աշակերտքը ուխտեալ չը պիտի համարվին, ետքը ազատ պիտի ըլլան եւ անոր համար 30 տարւոյ հասակէն վար աշակերտք պիտի ընդունվին, ուրեմն պէտք է կղերական անունը փոխել եւ լոկ զիշերօթիկ աղայն վարժարան մը կոչել, ուր ամեն վե-

ճակ ունենալիք տղաք ալ կարենան դատարարակ-
վիլ :

Բ. Ուսանելեաց կարգին մէջ Աբրայեցերէն,
Լատիներէն եւ Յունարէն՝ մեռեալ ազգաց
լեզուներուն տեղ, Գաղղիերէն, Գերմանե-
րէն, Անգղիերէն՝ կենդանի ազգաց լեզուներն
աւելի պիտանի կը համարիմ, որ մեռելոց հե-
տեւողք չըլլա՞նք այլ կենդանեաց, թող որ մե-
զի նկատմամբ առաջիններն սպառեալ աղբիւր-
ներ են, իսկ վերջիններն անսպառ գանձեր :

Եթէ ըսելիքս կրցայ հասկնել, զինքս եր-
ջանիկ համարելով,

Մնամ ձերոց Գերապատուութեանց
Խ. Ծ.

Ա. Պօլիս 31 մարտ 1864.

* * *

ՓՈՔՐԻԿ ԴԻՏՈՂՈՒԹԻԻՆ ՄԸ

Ա. Բ. Ն. կամ Օ. ա, Ա. էն, Ա. ո, Յ. ,
ստորագրութեամբ Պապական վարդապետ մը
եւաւ Քրիստոսը Հռոմայ եկեղեցիին մէջ բան-
տարկեց, Լուսաւորչական հայերուն ալ պօռաց
թէ ձեր եկեղեցիին մէջ Լստուած չը կայ. թէ
որ ան Լստուած մնալ չէք ուզեր թէ որ Քրիս-
տոսով փրկվիլ կ'ուզէք՝ փութացէք Հռոմայ
եկեղեցիին մանելու :

Մեզի համար ասոնք ցնորեալի մը բանդա-
գուշանքէն աւելի արժանաւորութիւն չունին .
բայց կարծենք թէ ընդհանուր աղբին համար ալ
այսպէս չեն և միամիտներ կը գտնուին ժողովուր-
դին մէջ . ուստի ասոր պատասխան մը տալու
հարկ կար. Ենհաւատ բամբասոված լրագրա-
պետներ, ՚ի կրօնս անտարբեր կարծոված լրագ-
րապետներ, հասարակ ժողովուրդէն մարդիկ
և մինչև այսօր դեռ անունովն անձանց թ-
հայեր այս վարդապետին դրած տետրակին դէմ
գրեցին ու կը գրեն տակաւին իւրաքանչիւրն ըստ
իր կարողութեան : Միայն կղերը Չամուր-
ճեանին լուծութիւնը զգեցաւ և միայն ինք ձայն
չը հանեց, գրիչ ձեռք չառաւ Լուսաւորչա-
կան եկեղեցուն դէմ, Քրիստոնէութեան դէմ,
նոյն իսկ Լստուծոյ դէմ :

Աղբը Չամուրճեանին պէս համակարծիք
է արդեօք Ա. Բ. Ն. վարդապետին :

Թող ներէ Արօնական ժողովը այս դիտո-
ղութեան համար, եթէ Քրիստոսի եկեղեցիին

հակառակորդացը դէմ իր ատենապետին գրչովը
պատասխանած չըլլար, Հայաստանեայց եկե-
ղեցիին պաշտպանութիւնն իր պարտքը չէ կ'ը-
սէինք կ'անցնէինք և այս դիտողութիւնը չէինք
ընել :

ՄՈՒՇԻ ՎԱՆԱԿԱՆԱՅ ՎԵՐՁԻՆ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹԻԻՆՆԵՐԸ

Մուշի Ս. Սարապետի վանքին միաբանու-
թիւնը շատ ճարպիկ է, շատ գործունեայ է . չը
հաւտացողը ըսել է որ գոնէ աս դարիս ոչ լրա-
գիր կարդացած է ո՛չ բարեկամի մը հետ ազգին
վրայ խօսք մ'ըրած է : Եյս միաբանութեան
անունը բոլոր աշխարհ հռչակվեցաւ և իր ճար-
պիկութիւնն ու գործունէութիւնն ալ իր գոր-
ծերէն յայտնվեցաւ : Եյս օրերս ալ մեծա-
գործութիւններ ըրեր են : Խորիմեանին հար-
ցուցէք թէ՝ Սարապայ վանքին վանահայր եւ
ղած օրէն մինչև ցարդ հինգ տարուան միջոցին
քանի՞ առաքեալ հասուց, քանի՞ առաքեալ զըր-
կեց աշխարհի այլ և այլ կողմերը, այլ և այլ ազ-
գերու մէջ : Պիտի պատասխանէ թէ հազիւ եր-
կու երեք վարդապետ հասուցած է՝ անոնք ալ
կէս մեռել դարձած են . լա՛ւ, ուրեմն լսէ հի-
մայ : Տարօնայ վանքին միաբանութիւնը անցած
առտու կանուխ ելեր, Խորիմեանի հաստատած
դպրոցին աշկերտները առջևը կանչեր ու ըսեր
է . ահա ձեզի մէյմէկ զոյգ դրեհ (չարըք) ոտ-
քերնիդ անցուցէք ասոնք և դնացէք այսուհե-
տեւ աշակերտեցէք զհեթանոսս, ուսուցէք նո-
ցա զամենայն զոր ինչ տեսաք ՚ի մեզ . քիստոնէի
անունով, եկեղեցականի դերով մարդերու չը
վայլած գործողութիւններ կատարել, հարստա-
հարել ժողովուրդը, կողոպտել յափշտակել աղ-
քատին ստացուածքը, բացարձակ տէրն ըլլալ ազ-
գի մը հաստատութեանցը, զըպարտել մեծա-
ւորը, մասնիկ անմեղը, հայհոյել առաքելին, ն-
ղովել՝ առաքելութիւն և կրթութիւն քարո-
զողը . դուք բաւական աշակերտեցաք մեր քով
և ինչ որ մենք զիտէինք ու կրնէինք ամենքն ալ
սովորեցաք . դնացէք մկրտեցէք զհեթանոսս յա-
նուն թողութեան, շնութեան և անաստուա-
ծութեան և ես հոս եմ, տեղէս խախտելիք չու-
նիմ, մինչև ՚ի կատարած աշխարհը :

Խորիմեան հօր սնանելիք հացովը կշտացող
և հացէն աւելի ուսման անօթի թշուառ տը-

դպրքը մարդաչափ ձիւն դեմնին վրայ նստած օր մը ահա այսպէս վանքէն արտաքսեցան : Ան առեն ըսին իրարու . եղբարք , չը հարցուցինք վարդապետներուն թէ՛ ասանկ եղանակի մը մէջ մեր տեղը իրենք լեռները ձգվելով դեմերնին դար ելնէր նէ ի՞նչ կ'ընէին և մենք ի՞նչ ընենք :

— Պա՛հ , մի՛թէ անոնք գայլէն կը վախնան :

— Եղբարք , անոնք մեզի Քրիստոսի պատուէրները ամենքն ալ ամբողջ կրկնելու չ'էին ա՛ . մէկ քանին ալ մենք մենէ յիշենք և իրրու ոչխար երթանք գայլերուն մէջ . հապա՛ , երթա՛նք :

Երկուքը մէկդի , երեքը մէկդի սկսան քալելու գեղէ գեղ հաց մուրալու կը պտրտին հիւմայ . թշուառ գեղացին հաց չ'ունենալուն համար իր կերած կուսպին (քեօթաիւն) ընկեր կընէ իրեն առաքեալը : Այս տղոցմէ մէկ քանին սխալմամբ ուրիշ վանքերու դուռ դարկեր են . չ'է բացվեր ու ներսէն ձայն եկեր է . այս դուռն դժուար է և միայն դողք , յափշտակիչք և անաստուածք մտանեն ընդ սա :

Հիմայ թողունք այս տղայքը . գլուխնին քարը . թող Խրիմեանին խօսքին չ'անսպին ու չը թողնէին իրենց ամենայն ինչը և անոր տեւէն չ'երթային . քաշեն և սովորին :

Մտնեն վանքը մանե՛ք մենք :

Վարդապետաց ծերերը այս բեռը վրանուն նետելուն ետքը , նայեր են որ տակաւին Խրիմեանի հօտը կայ վանքին մէջ : Ատեան կը կազմեն և անոր հետ հոն եկած ու մինչև այն առտեն հոն մնացած վարդապետներուն կ'ըսեն . սա առաջնորդարանը բացէք , — ի՞նչ պիտի ընէք . — նայելէք ունինք բացէք . — ի՞նչ պիտի նայիք . — երկան ըրիք ա՛ , նայելէք ունինք . — բայց ի՞նչ կուգէք . — Քարձորի սէնէթնէրը պիտի հանենք ըսին , պատասխան առին չը յաջողեցան , ալ լել տանք պիտի ըսին կըլտոյ չեղաւ , հաց չը կայ ստակ հանենք ցորեն առնենք ըսին՝ դեռ երեք չորս շաբթեւան հաց զբաղելուն պատասխանն առին . ասդին դարձան , անդին դարձան վերջապէս մտքերնին մտանեցին . առաջնորդարանը բացվի ու Խրիմեանին քառսուն կղպանքի տակ պահած ութ ինը հազար զուրուշ դուրս հանվի , աս ինծի աս քեզի ըսելով մէջերնին բաժնեն , Խրիմեանի մարդիկն ալ հետեւեալ օրը ճամբու դնեն կամ սպասեն որ հացը հասնի ու անկէ ետքը ասոնք իրենց ոտ

քովը և իրենց կամքովը վանքէն երթան :

Ահալ նայէ որ վանքիներն ալ քիչ մը պլնտ երես կ'ըլան . միաբանութիւնը որք կը կոխէ որ առաջնորդարանը բացվի ու պահված ստակը դուրս հանվի , Խրիմեանը ոտք կը կոխեն . բայց իրենց կտրիճութիւնը այն օրը մինչև իրկուն կը դիմանայ . գիշերը վանքին պատու հաններէն չուան կը կախեն ու ապրդելով կ'իջնան վանքին դուրսի կողմը և դժողքէն փախչողներու պէս կամ կրակէն ազատվողներու պէս աչվընիս լոյս կըսեն իրարու և վախնալով ալ թէ չ'ըլլայ միաբանութիւնն իմանայ ու ետեւուն իյնալով ճամբան առնոց գլխուն փորձանք մը բերէ կէս գիշերվան մութին մէջ վազելով ու հեւալով հեւալով հապիւ ինքզինքնին 'ի Մուշ կը նետեն :

Առտու կ'ըլլայ միաբանութիւնը կ'արթննայ և Աստուծու տաճարը դիմելով օրհնելու լու փոխանակ Խրիմեանի մարդոցը սենեակը կը վազէ նզովելու հայհոյելու և պօռալու : Առաջնորդարանը բացվի՛ , ստանները դուրս հանվի . . . :

Միաբանութիւնը կը տեսնէ որ Պօղոս իր բանտին մէջ չը կայ . վա՛յ անիծից ծնունդներ , մեր ձեռքէն ազատեցաք հա՞ . է՛հ կայնեցէք մենք դարձեալ ձեր խերը կ'անիծենք ըսելով իսկոյն նամակ մը կը գրէ Մուշի գայմագամին ու կ'ըսէ . Խրիմեանին հոս իրեն փոխանորդ թողած Պրիդորիս վարդապետէն հաշիւ պահանջեցինք կէս գիշերին իր մարդոցմով ձգեր փախեր է . կը խնդրենք որ դուք զանի այդ տեղ հսկողութեան ներքեւ դնէք և հաշիւ չառած կը փախցնէք :

Խարեաղդաբար գայմագամը մենէ և մերիններէն խեղացի մարդ է եղեր ու կանչել տալով Երեմիա վարդապետը որ երկու օրէ 'ի վեր հոն հասեր էր , շատ մը գանդատներ ըրեր է թէ միաբանութենէն , որ վանքը անառականոց մը ըրեր են և թէ աղբէն որ հիմնական բարեկարգութիւն մը չը կըցաւ հաստատել վանքին միաբանութեանը մէջ , Երեմիա վարդապետ միաբանութիւնը չ'է կրցեր արդարացնել նէ ալ աշխատեր է ազգը և աղագլին Վարչութիւնը չըմեղ ընելով ըսելով թէ այս օրերս առելի կարեւոր խնդիրներով զբաղած ըլլալուն՝ ասոնց վրայ նայելու ժամանակ չ'ունեցաւ և թէ քան միջապէս պէտք եղած անօրէնութիւնները պիտի ընէ , երբոր ասոնց այս վարմունքը իմանայ :

Մեծ ցաւ է մեզի թէ Խորենացին, իր աւանի, Ղազար Փարպեցին ըիւ և այլք իրենց ժամանակի եկեղեցականներուն անօրէնութիւնները ողբացած և պատմած ատեննին անոնցմէ առաջ հայ ժողովրդեան հոգուն պահպանութիւնն ընող քուրմերուն և քրմապետներուն վրայ բան չ'են խօսիր, որպէս զի հասկընայինք թէ անոնք ալ Քրիստոսի եկեղեցիին պաշտօնեաներուն չափ անօրէն էին արդեօք . . .

Եզգային Արչուծիւնը այս եղելութիւնները իմանալուն պէս ասոնք հոգսնուրով Մըշեցի երկու եկեղեցականաց զխուճ տակէն ըլլալը կղզայ թէ և քիչ մը ուշ և նախ անոնք զսպելու կենէ. անկէ ետքն ալ վստահ ենք թէ պէտք եղած անօրէնութիւնները ընելու չը պիտի անտընայ .

Եսու ամենայնիւ չենք կրնար ըսել թէ Մուշի վանքը բարեկարգելու մեծ գծուարութեան յայթելով պիտի յաջողի այս տեսակ խայտառակութեանց և վանականներուն անզգամութեանց և ապստամբութեանց վախճան տալ . Եղատ ամեն նախապաշարմունքէ անմտադիր որ և է նկատմանց, ընդհանրապէս ամեն վանքերու և ամեն միաբանութեանց վրայ մտածելով եթէ կարող ըլլայ վերջն արմատէն խլելու, բարեկարգութիւնը հիմնական սկզբանց վրայ հաստատելու հնարը միջոցը գտնել՝ այն ատեն մենք ալ վստահ կըլլանք թէ գոնէ այսուհետեւ վանքերը պորտափոյծ փուճ կենդանիներու եւ ազգին ու մարդկութեան անպիտան անհատներուն ծուլարանը չըլլալով՝ ազգին յառաջագիւմութեան անձնուէր եւ ուխտեալ անձերու առանձնարանը պիտի ըլլան եւ ազգը այն հաստատութիւններէն օգուտ սպասելու իրաւունք եւ յոյս պիտի ունենայ . այն ատեն կը համոզվինք թէ ազգային Արչուծիւնն ալ ստուգիւմեծագործութիւն մը ըրած է, որուն փառքը իրեն, օգուտը ազգին կը պատկանի .

Ա Ր Ձ Ա Դ Ա Ն Ք Ը

Պ . Խմբագիր .

Չեր լրագրոյն 236 երորդ թերթին միջոցաւ արձագանք վերնագրով առաջարկութիւն մը ըրած էինք Պ . Չամուրճեանին եւ պատասխանը խնդրած էինք իրմէ .

Պ . Չամուրճեան մեր առաջարկութեան ՚ի պատասխան հետեւեալը հրատարակած է իր լրագրոյն 13 թրւովը .

« Մեղուի 236 թուոյն մէջ ինծի ուղղուած նամակին պատասխանը չեմ գրեր . վասն զի իր գիրը հրատարակելու համար Մեղու ընտրող անձ մը՝ մեզնէ պատասխան ընդունելու արժանի չը կրնար ըլլալ . Իր անունին տեղը դըրած աստղերուն կարգը չէ Երեւան » .

Երգոյ խմբագիր, գիտեմ որ դուք չէք հաճիր Պ . Չամուրճեանի անունով ստեպ միտոնէ ձեր թերթը եւ ձեր ընթերցողաց զգուանք պատճառել, սակայն կը խնդրեմ այս անգամ ալ տեղի տաք մեր հետեւեալ մէկ քանի տողերուն, վստահ ըլլալով որ Պ . Չամուրճեան այսուհետեւ մեզի իր Երեւան արժանի տեղ մը կը ցուցնէ մեր գրութիւնները անոր միջոցաւ հրատարակելու, դուք ալ ազատ կըլլաք անոր անունը այլ եւս չը կրկնելու ձեր թերթին մէջ .

Պ . Չամուրճեան չուզեր որ իրեն ուղղուած նամակը Մեղուի միջոցաւ հրատարակվի . եւ հոն հրատարակվելուն համար պատասխան չեմ գրեր կըսէ . պատճառ, — վասն զի իր նամակը Մեղուի միջոցաւ հրատարակող անձը իր մէն պատասխան ընդունելու արժանի չէ . պատճառ . — պատճառ չը կայ .

Պ . Չամուրճեան երկրորդ վասն զի մ'ալ գնելով կը պարտաւորէր Մեղուին ինչ պահուել թիւն ունենալն ալ իմացընելու, որպէս զի եթէ խարված էինք մենք՝ իմանայինք անոր պահուելութիւնը եւ զգոյշ կենայինք Մեղուի . Մեղու սուտ զրոյց է, խաբեբայ է կամ իր ՚ի վերուստ ունեցած պաշտօնովը Պ . Չամուրճեան զանի անհաւատ, անաստուած մձուած է, ինչ է՝ պէտք էր որ իմացընէր . ես այն ինչ մարդուն և անոր բարեկամներուն հետ չեմ անոնք վիր ըսողը պէտք է որ այն ինչ մարդուն պահուելութիւնը յայտնէ .

Եսի չը պատասխանելու դիւրին ճամբան չէնէ ինչ է . Պատասխանել վախուստ տալու ճամբայ մը փնտեր է Պ . Չամուրճեան և ասի գտեր է . մենք հակըցած ենք իր միտքը արտառոյ բարուրանք մը ցուցընելէն առաջ և ստուգիւ Պ . Չամուրճեան չը պատասխանելու հարկին մէջ է . վասն զի եթէ իր պատասխանին մէջ Հռոմէական եկեղեցիին կողմը տալէ՝ այն ատեն հազար բերան միահողոյն պիտի պօռան Արծնա .

կան ժողովին թէ ան ալ չիմացաք, աս ալ չըհասկըցաք. եթէ Հայոց եկեղեցիին 'կողմը տաչէ՝ այն ատեն զինքը ստակով ծախու առնող իր տէրերը զինքը երեսէ պիտի ձգեն և արհամարհեն.

Այս դժուար կացութեան մէջ Պ. Չամբուրճեան չը պատասխանելէ վատ ուրիշ ճար չունի.

Թերևս Պ. Չամբուրճեան մեր ըսածները ուրանայ և չընդունի և իր չը պատասխանելուն մէկ հատիկ պատճառը մեր նամակին Մեղուի միջոցով հրատարակած ըլլալը պնդէ. լա՛ւ, մենք աս ալ կ'ընդունինք. և վերը ըսածներնիս չըսած համարելով կը խնդրենք իրմէ 'ի սէր Հայ ազգին, 'ի սէր Հայաստանեայց սուրբ եկեղեցւոյ և եթէ չը սիրեր ճիգլեթները, եթէ չը նախաձեռարեր Պապական եկեղեցին Հայոց եկեղեցին՝ թող բարեհաճի մեզի ուրիշ Հայ օրագրութիւն մը ցուցնելու, որուն մէջ մեր նամակը հրատարակած ատեն ինք ալ պատասխան գրելու պիտի փութայ:

* * *

Ռօտտսթոյ ապրիլ 8, 1864.

Մեծարդոյ խմբագիր Մեղու ազատասփօս Հանդիսի:

Մօտերս ձեր պատուական լրագրին միջոցաւ տեղւոյս Գեր. Առաջնորդ Թադէոս արքեպիսկոպոսին վրայօք հրատարակուած ջատագովական տողերը կարդալով ետեւէ ետեւ, կողմնասիրութեան կասկած մի տեղի ունեցաւ մեր մտքին մէջ, իբր թէ դուք Գեր. Թադէոս եպիսկոպոսին շատադով կենալու ուխտած ըլլաք. սակայն երբ 236 թիւերնիդ կարդացինք, որուն մէջ որ Քուռիէ տ'Օռիան լրագրէն քաղուած յօդուածը պարունակած էր, նոյն ատեն մէկէն կասկածնիս փարատեցաւ. զի տեսանք որ Գեր. Արքեպիսկոպոսին պատիւ չի բերող յօդուած մըն ալ առանց հարկի մը հրատարակեր էրք. Հիմայ ձեր անկողմնասիրութեանը վրայ վստահութիւնը քան զառաջինս աւելնալով, կը մնայ մեզ նոյն յօդուածին վրայ յստակ աչօք եւ խորհրդով դիտողութիւննիս ձեզ հաղորդել:

Ստոյգ է որ Գեր. Առաջնորդը իր Առաքել վարդապետը Ալիսիլու խրկած է տեղւոյն Քաղաքական ժողովի ազայի վրայօք եղած վէճը լուծելու և ժողովուրդը խաղաղելու համար,

եւ յիշեալ վարդապետը նոյն վէճը լուծելէն ետեւ ձեռք զարկեր է Թադէոսի խորհրդոյ պատկերն ալ այն տեղ նկարել, եւ քուէով Թադէոսի խորհրդոյ վէց անդամ ընտրելով, զանոնք օրինաւոր Հոգաբարձու հրատարակեր է, եւ այն ժամանակները, երբոր գաւառներու համար ազգային Պատրիարքարանէն դեռ ոչ եղաւ նախ եւ ոչ հրահանգ երած է. իսկ հրահանգները խրկուելէն ետեւ, երբ կը տեսնայ Ս. Առաջնորդը որ հրահանգին հետ բնաւ համաձայնութիւն չունի եղած գործադրութիւնը, այսինքն՝ ոչ ընտրուլայ եւ ոչ ընտրելիաց ցանկ պատրաստուած, ոչ օգնական ժողով եւ ոչ վերջապէս ինչ որ հրահանգը կը ցըցունէ, յայնժամ կը պարտաւորի Ս. Առաջնորդը նորէն գործադրել ըստ պայմանի հրահանգին. եւ բանը կը բերէ որ առջի ընտրութեան վեցին մէջ դտնուող մէկը, այն է Տանկազեան Սարգիս, երկրորդին քուէ չի կրնար ստանալ. ահա կուրիս մեծը ասկէ կը փրթի. ահա ասկէց յառաջ կու գայ ըսել թէ պէտքը չէր որ առաջ աւրէր Ս. Առաջնորդը, այլ մանաւանդ պէտք էր որ հաստատէր. եթէ Տանկազեանը երկրորդ օրինաւոր ընտրութեան մէջ վաստակէր, Ս. Առաջնորդը առաջինը հաստատած պիտի համարուէր. բայց քանի որ բաղդը չի յաջողեց՝ որ Տանկազեանը վաստակի, Ս. Առաջնորդը քակտիչ եղաւ. բայց յայտնի է թէ առաջինը իր ապօրինաւորութեամբը քակուել է. եւ անոր քակտիչը տեղւոյն ազգայնութեան օրինաւոր քուէն, որուն մէջ եթէ խարդախութիւն սպրդած կայ, թող զայն ցըցունեն Տանկազեան եւ Տանկազեանը եւ փուճ տեղը կոկորդնին չի պատուեն ազգային եւ օտար լրագրաց միջոցաւ պօռալով:

Իսկ եկեղեցւոյ հաշիւին գալով կը քաղենք ստոյգ աղբիւրներէ որ 42,000 զուրուշին վարձքը դպրոցին տարեկան ծախուցը կը պատասխանեն. իսկ 33,000 զուրուշի իջնելուն ալ պատճառը կարեւոր շինութեանց համար եղած ծախքն է եղեր. եւ ասոնցմէ վատ դպրատան եկամուտի համար ծախու առած տուներնին բաւական գինով չէ՞ մի որ այս ստակներէն աւելցածէն է, ինչպէս որ նոյն տեղը կը տեսնուի, եւ հաշիւին մէջ ոչ վրիպակ եւ ոչ նենգութիւն կայ. տետրակները կեցած է եղեր, կերեւնայ թէ ասոր մէջ ալ Տանկազեանին ցաւը նոյն դուրմարը իրեն մատակարարութեանը չի հաւատց:

ւին է հասարակութեան կողմէն, ինչպէս որ կը պատմուի :

Խնդրելով մեծարգոյ Խմբագիր, որ այս մեր նամակին տեղի շնորհէք ձեր պատուական ազդօգուտ Հանդիսի էջերու մէջ :

Մ'նամք,

ԸՆԿԵՈՐԻԹԻՒՆ ՀԱՅՐԵՆԱՍԻՐԱՅ

Այս նամակին վրայ մեր դիտողութիւնը :

Նախ՝ չենք ընդունիր թէ Ռօտտօթոյի Առաջնորդին ջատագովութիւն ըրած ըլլանք : Մամբրէ վարդապետին անհաճոյ ըրածները քրննադատելը, Թաղեոս եպիսկոպոսը պաշտպանել չէ :

Երկրորդ՝ ազգային որ եւ է լուր մը հաղորդելու համար հարկին սպասելու բան մը չըլլալով՝ Քրօնի Գօթանի գրածն օրինակելն ալ առանց հարկի եւ անհարկի չէ :

Երրորդ՝ Քրօնի Գօթանի գրածին պատասխանատուութիւնը մեր վրայ չըլլալով՝ մէկ կողմէն անոր գրածն ու Ալեքսանդրի բողոքոյ դիրքը, միւս կողմէն այս վերոյգրեալ նամակն ու Առաջնորդին առ Պատրիարքարան ուղղած գրութիւններն այս մասին, եթէ ունի, ազգային Արչութեան աչացն առջեւ ըլլալով՝ անոր քննութենէն եւ տալու վճիռէն ետքը կըրնայ կատարելապէս արգարանալ կամ պարտաւորիլ Առաջնորդը եւ ոչ այս նամակով :

Մենք ալ Հայրենասիրաց ընկերութեան ճշմարիտ յառաջագիւծութիւն մտղթելը բաւական կը համարինք :

ԳՈՒՄ ԳԱՌՈՒԹԱՂԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻՆ

ՏԵՂԵԿԱԳԻՐԸ ԵՒ ԹԱՂԱԿԱՆ ՏՈՒՐԳ

Պաշտօնագրով Թաղական խորհուրդին մէկ տեղեկագիրը տեսանք այս շաբթու թաղականներուն ղրկւիւած : Այս տեղեկագիրին մէջ ցաւով տեսանք որ նախորդ Թաղական խորհուրդը իր յաջորդին 67 հազար այսչափ ղուրուշե պարտք մը թողուցեր է :

Ասի ղուրուշեով չ'ենք ուզեր կարծեցընել թէ դէշ անօրէնութիւն ընելով պարտքեր դիւզեր են : Վասն զի կը տեսնենք որ արդի Թաղական խորհուրդն ալ չէ կրցեր ելն ու մուտքը հաւասարակշռութեան մէջ պահել, և ինքն ալ իր հնգամեայ մատակարարութեանը մէջ

պարտք ունեցեր է : Աստա՜հ ենք որ այս պարտքը թաղին մուտքը չարաչար գործածվելով չէ եղած : Եւ միայն հարկաւոր ծախուց դումարը գոյացած մտից դումարէն մեծ է եղեր :

Մեր ցաւը միայն ասոր համար է որ ինչու նախորդ Թաղական խորհուրդը այս պարտքը տակաւին շատ փոքր եղած ատեն չը մեծցընէլուն ճարը չը մտածեց և ինքը ճար մը չը գտաւ նէ՝ թաղականաց չը ծանուց : Թաղական Բնդհանուր Ժողով մը ընելով անկէ չը խնդրեց ճար մը ընել, որպէս զի ծախուց և եկամտից հաւասարակշռութիւնն հաստատուի :

Նախորդ Թաղական խորհուրդը վերքը ծածկելու պակասութիւն ունեցեր է խոհեմութիւն կարծելով և այսօր կը տեսնենք որ այն վերքը շատ մեծցեր է : Այն ատեն Թաղականաց փոքրիկ ցաւ մը պատճառելու վախցեր է, հիմայ անտանելի ցաւ մը կըզան թաղականք՝ մեծագումար պարտք մը տեսնելով, որուն հատուցումը իրենց կը վերաբերի, և այս ցաւին մէջ չեն կրնար իրենց շնորհակալութիւնը չը յայտնել արդի Թաղական խորհուրդին, որ անմիջական դարման մը իր կարօղութենէն վեր ըլլալով չը կրցան մատակարարել նէ՝ ալ ինք ալ անհոգութեամբ չը թողուց որ օրէ օր այս պարտքը եւեջնայ, հապա փութաց Ժողովուրդին իմացընելու թէ հին պարտքը, թէ իր օրովն եղածը միանգամայն և այսուհետեւ պարտք չըլլալու միջոցն ալ աճապարեց 'ի գործ դնելու՝ թաղական տուրքին բաժանումը ազգային Արչութեան որոշմանն համեմատ հաստատելով եւ հաւքելու սկըսելով : Եթէ լսածնուս հաւատնք՝ թաղեցիք ալ իրենց ընտրած խորհուրդին հրաւերն ընդունելով փութացեր են իրենց պարտքը հատուցանելու :

Այս տուրքը ո՛չ միայն թաղին եկեղեցուն, դպրոցներուն, աղքատներուն և այլն, պէտք եղած ծախքին դումարին պակասձր պիտի լեցընէ այլ և Ազգային Արչութեան որոշած և ամբողջ ազգին փափաքած բարեկարգութեանց երեսէն արդի եկամուտին պակսելը մասն ալ պիտի լեցընէ :

Թաղական տուրքը հաստատուելուն այսինքն նախ՝ ուսմունքը ձրի պիտի ըլլայ դպրոցներուն մէջ : Ասի փոքրիկ բան մը կ'երևայ առաջին հայեցումով : Բայց երբոր ըսենք թէ Եւրոպական ազգերը շատ նեղութիւններ կրե-

յին շատ, վիճաբանութիւններ և կռիւներ ըրին ասոր համար, այն ատեն ամենայն ոք կարեւորութիւն պիտի տայ որոշման և պիտի զգայ թէ այս միջոցով միայն կրնայ ազդ մը ուսմունքն ու գիտութիւնը ընդհանրացնել, մեծատունին պալատէն մինչև աղքատին խրճիթը հաւասարապէս մտցընել և հարուստին մեծաշնորհութիւն մը չը պահել, որով ազդ մը միշտ թըշուառ, միշտ աղքատ և միշտ յետադէմ կը մնայ:

Թաղական տուրքին երրորդ արդիւնքը պիտի ըլլայ եկեղեցիներուն մէջէն թապալաններու շրջագայութիւնը վերցընել, այն սովորութիւնը որուն բարձմանը միջոցը կղերն ինք շատուց մը տաճած և դործադրած ըլլալու էր նէ ալ՝ այս օրս ալ ինք չեղաւ մտածողը և աս ալ Ազգային Արշութեան աշխարհական մասին տուաւ. այսուհետեւ եկեղեցիներուն մէջ միայն քահանայից գանձանակը պիտի պտըտցըվի, ուրիշ ո՛չ դպրոց, ո՛չ լուսարարաց, ո՛չ լուսագինի, ո՛չ տնտեսիաց եւ ոչ ալ շատ մը անանուն թապալաններ պիտի շրջի:

Ներկորդապէս պիտի վերնան իւզագին աւնունով հաւքըված ստակները և իւզագին գըրվորներուն անուանց երկար ցանկին ընթերցումը մը եկեղեցիներուն մէջ սուրբ գիրքերուն և օրհնութեանց և սաղմոսերգութեանց կարգին մէջէն:

Պիտի վերնան այս երկու անվայել և ամբարիշտ սովորութիւնները որ Աստուծոյ տաճարը կղերին ձեռքը վաճառանոց մը դարձուցեր էին և փա՛ռք արդի լուսաւորութեան, Արքայան վայրերը իրենց սրբութեան մէջ անբիծ պահելու կ'աշխատվի հիմայ:

Յայտնի է որ այս երեք մարդավայել և քրիստոնէավայել բարեկարգութեանց երեսէն Թաղական խորհուրդներուն եկամուտին մէկ մեծ մասը պիտի պահսի, ահա այս պակասժին տեղը լեցընէ պիտի թաղական տուրքը և Պուստ դաբուի համար ասոնցմէ զատ տարուէ տարի ելլամտից հաւասարաշուքութեան բացն ալ պիտի գոցէ:

Իսկ մնացած հին պարտքին գալով յոյս ունինք որ արդի Թաղական խորհուրդը անոր ալ վճարմանը միջոց մը պիտի գտնէ՝ առանց մեծ ծանրութիւն մը դնելու թաղականաց վրայ:

ԾԱՆՈՒՑՄՈՒՆՔ

Նախընթաց թրուով Իւսկիւտարու Եւնի — մահալէի թաղական վեճերուն վրայ գրված ատեն սխալմամբ Միզանձեան Յակոբ աղա ըսվելու տեղ Թաղական ըսված ըլլալով հարկ կը համարինք հոս ուղղել եւ այս առթով աւելցընել նաեւ համեմատական առաւելութեամբ ընտրեալ նոյն երկու անձանց ընկեր նորակազմ Թաղական խորհրդի անդամոց անունները, որ սալմոք են:

Խաչիկ	աղա	Սիւրճանեան
Ենդիկ	"	Քայրքձեան
Յակոբ	"	Չըպըզձը
Մարտիկ	"	Քօլօյեան
Յակոբ	"	Շահինեան

Ար ցաւինք որ մեղքերնուս ասոնց մէջ Քաչինցի ընկերութեան նշանակած անուններուն եւ ոչ մէկը կայ դարձեալ:

ՀԱՄԱՌՈՑ ՆԿԱՐԱԳԻՐ

ՊԱՊԱԿԱՆ ԴՐՈՒԹԱՆ

ՀԵՂԵԱԿ

ԴՐՈՒԹՈՐ ԱՍԼԱՆԵԱՆ

Մօտերս Հայ Պապական կղերին կողմէն ելած յայտարարութեանց եւ տետրակներուն կարճ պատասխան մըն է այս ՅՏ երեսէ բաղկացած տետրակ մը: Ար ծախուի ամեն գրավաճառաց քով:

ԱՌԱՋԻՆ ՄՐՄՈՒՆՁՔ

ՔԵՐԹՈՒԱԾՔ

Ա. Յ. ԱՅՎԱԶԵԱՆ

80 երեսներէ բաղկացեալ գեղեցիկ բանաստեղծական աշխատասիրութիւն մի է այս որ ապագային համար մեծ յոյս կու տայ երիտասարդ հեղինակին զոր խրախուսիլ պարտ է ամեն ճշմարիտ ուսումնասիրաց: Ար ծախուի ամեն գրաճախներու քով գին 5 լուրուշ:

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Ռ. Յ. ԲԻՐԲՃԵԱՆ

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ, ՖԻՆԱՆՑԵՐԼԱՐ